

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GENİŞLEME SÜRECİ

Arzu KIHTIR*

The European Union Enlargement Process

The European Union is currently engaged in its most ambitious enlargement ever. The aim is to reunite the European Continent and thus to consolidate peace and democracy and enable its people to share the benefits of progress and welfare generated by European integration.

After successfully growing from 6 to 15 members, the European Union is now preparing for its biggest enlargement ever in terms of scope and diversity.

For the membership, all the applicant countries need to fulfil the economic and political conditions known as the 'Copenhagen Criteria'.

Key words: Enlargement, Copenhagen Criteria, Enlargement Process.

.....

---

*Araş. Gör. Dr., İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü

Giriş

İçinde bulunduğumuz yüzyılın en önemli örgütlerinden olan, uluslar arası alanda en etkin belirleyici güç olmayı hedefleyen Avrupa Birliği, kuruluşunda ekonomik anlamda bütünleşme ile yola çıkmış ve ilerleyen zaman içerisinde bu bütünleşmeyi siyaset ve güvenlik alanlarına da kaydırmıştır. Dünyadaki mevcut tüm örgütlerden farklı bir şekilde supranasyonel (uluslar üstü) olma özelliği taşıyan örgüt altı kurucu ülke ile çıktığı serüvende zaman içerisinde genişleme evreleri geçirmiş ve üye sayısını 15'e çıkarmıştır. Bugün, içinde bulunduğu beşinci genişleme sürecinde merkez ve doğu Avrupa ülkelerini içine almaya hazırdır.

Avrupa Ekonomik Topluluğunu kuran Roma Anlaşması'nın 237. maddesinde Topluluğa üye olma prosedürü ve kimlerin üye olabileceği açıklanmıştır: "Her Avrupalı ülke Topluluğun üyesi olmayı isteyebilir. İstemini Konseye gönderir, Konsey de Komisyonun görüşünü aldıktan sonra oybirliği ile kararını verir. Kabul edilme koşulları ve bu kabul edilme nedeni ile işbu Anlaşmada yapılacak uyarlamalar, üye devletlerle, istemde bulunan devlet arasında bir anlaşma konusu olur. Bu anlaşma tüm akit devletler tarafından kendi anayasa kurallarına uygun olarak onaya sunulur" (Günoğur, 1995: 146). Aslında Roma Anlaşması'nda Topluluğa katılmak isteyen adaylar için detaylı bir açıklama yapılmamıştır. Avrupa Topluluğu kavramını Avrupa Birliği'ne dönüştüren Maastricht Anlaşması'nın O maddesinde "bütün Avrupa Devletleri Birliğin üyesi

olmayı talep edebilir” şeklinde yine çok net olamayan bir açıklama yer almaktadır.

AB Genişleme Süreci

Topluluk 1990'lı yıllarda katılım yönünde artan başvurular karşısında harekete geçmiş ve 1993 yılında Danimarka Dönem Başkanlığı'nda gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesi'nde tam üyelik kriterlerini belirlemiştir. Söz konusu kriterler, Kurucu Anlaşmaların yeniden düzenlendiği, 1996 tarihli Amsterdam Anlaşması'na dahil edilmiştir (İKV, 2002: 6).

Haziran 1993'de Kopenhag'da yapılan Zirve Toplantısında genişleme açısından somut tam üyelik kriterleri ortaya konmuştur. Buna göre, Kopenhag Zirvesi'nde ortaya konan ve “Kopenhag Kriterleri” olarak bilinen bu kriterler, aday ülkelerin Avrupa Birliği'ne üye olmak için yerine getirmesi gereken kriterler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kriterler, Aralık 1995 tarihinde düzenlenen Madrid Avrupa Zirvesi'nde onaylanmıştır. Aday ülkelerin idari yapılarının, aşamalı ve sağlıklı bir bütünleşmenin koşullarını sağlayacak biçimde uyumunun önemi vurgulanmıştır (İKV Bülteni, 1995: 1).

Kopenhag Kriterleri üç başlık altında toplanmıştır. Siyasi kriterler, ekonomik kriterler ve Topluluk müktesebatının kabulü.

Siyasi kriterler: Aday ülke, demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları, azınlıkların korunması ve kabul görmesinin güvence altına alındığı istikrarlı bir kurumsal yapıya kavuşturulmuş olmalıdır.

Ekonomik kriterler: Aday ülkede iyi işleyen bir Pazar ekonomisi ve AB içindeki piyasa güçlerine ve rekabet baskısına karşı koyabilme kapasitesi bulunmalıdır.

Topluluk müktesebatının kabulü: Aday ülke, siyasi , iktisadi ve parasal birliklerin amaçlarına uyulması dahil olmak üzere, Avrupa Birliği'nin mevzuatını üstlenebilme ve uygulayabilme kapasitesine sahip olmalıdır.

Kopenhag Kriterlerinin sonucusu Avrupa Birliği'nin kendisine yöneliktir. Buna göre, Birliğin yeni üyeleri içine alırken Avrupa bütünleşmesi momentini koruması, gerek birlik, gerekse aday ülkelerin genel çıkarına hizmet eden önemli bir unsurdur (Güncel Avrupa, 1997: 3).

Üyelik şartlarının bu yeni yorum tarzı aday ülkeler bakımından oldukça zorlu bir çerçeve ortaya çıkarmaktadır. Avrupa Birliği üyesi devletler bu yeni yorum tarzını benimsemekle, üyelik isteğini açıklamış ülkeler bakımından nihai "takdir hakkı" nı ellerinde tutmak istediklerini ortaya koymaktadırlar. Bir bakıma, siyasi konjonktüre ve aralarındaki pazarlıklara göre, Birliğe alınmasında yarar gördükleri ülkeleri alıp, diğerlerini "henüz hazır değilsin" cevabı ile onların üyeliğine de Avrupa Birliği yararı açısından bir ihtiyacın belireceği zamana kadar bekleme salonunda tutacaklardır. Özetle söylemek gerekirse, Birlik üyesi devletler,

Haziran 1993'de gerçekleşen Kopenhag Zirvesi'nde, AB üyeliğini siyasi takdir'e daha bağımlı hale getirmişlerdir (Arat, 1997: 1)

Kopenhag Kriterleri, siyasi birlik ile ekonomik ve parasal birliğin genişleme ve bütünleşmeye ilişkin önemini gözler önüne sermektedir. Bu noktada belirtilmesi gerekir ki; siyasal birlik kararlarının oluşup uygulanabilmesi, doğrudan uygun ekonomik, parasal, hukuksal vb. koşullara bağlıdır ve parasal bütünleşme anlamında ilerleme sağlanmadan siyasal bütünleşmeyi güçlendirme girişimleri uygulama alanı bulamaz ve başarısız kalır (Dedeoğlu, 1996: 261).

Altı kurucu ülkenin (Fransa, Almanya, İtalya, Belçika Lüksemburg, Hollanda) Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu yanında Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kurup, 1960'lı yılların ortalarında da bu üç kurumu tek bir kurumun çatısı altında birleştirmelerinden sonra diğer ülkeler, temeli gümrük birliği oluşturma isteği olan bu organizasyonun dışında kalmanın bedelini düşünmeye başlamışlardır. Buna göre Avrupa Birliği'nin ilk genişlemesi 1973 yılında Danimarka, İrlanda ve Birleşik Krallığın o zamanki adıyla AT'ye üye olmasını içeren Kuzey Genişlemesi olarak gerçekleşmiştir. AT ikinci genişleme ile 1981 yılında Yunanistan'ı üyeliğe kabul etmiştir. Bundan kısa bir süre sonra 1986 yılında Portekiz ve İspanya'yı üyeliğe kabul eden AT, Tek Pazar hedefine ulaşma çalışmalarına ağırlık vermesi nedeniyle ancak uzun bir aradan sonra, 1995 yılında dördüncü genişlemesini

gerçekleştirerek Avusturya, Finlandiya ve İsveç'i üye olarak kabul etmiştir (İKV, 2001: 6).

Tüm bu genişleme süreçlerinin içinde AT "de facto" bir büyüme de yaşamıştır; Winston Churchill'in "demirperde" olarak tanımladığı, 13 Ağustos 1961 tarihinde iki Almanya arasındaki sınırlar kapatılarak iki blok arasında soğuk savaşın bir simgesi olarak inşa edilen duvar, 28 yıl sonra, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki demokratikleşme hareketleri sonucunda 9 Kasım 1989'da yıkılmıştır (Karlık, 1998: 16). Nisan 1990'da gerçekleştirilen AT Zirvesi, iki Almanya'nın birleşmesi konusundaki yaklaşımlara olumlu olarak ve güvenle bakmıştır. Birleşmeyi ulusalcı bir çerçevenin ötesinde gören Alman önderleri Birleşik Almanya'nın Avrupa Birliği karşısında atılacak adımları hızlandıracaklarını savunmuşlardır. Alman önderlerin buna ilişkin açıklamaları, AT içinde oluşacak güçlü bir Almanya konusunda doğan endişeleri ortadan kaldırmış ve bu gelişmeleri izleyen sonbahara doğru Avrupa Birliği ve Almanya'nın bütünleşmesi için gerekli yasal süreçler tamamlanmış (Tekeli vd., 1993: 457) ve 3 Kasım 1990'da iki Almanya birleşmiştir. Böylece AT üye sayısı bakımından olmasa da, alan ve nüfus olarak, diğer bir deyişle "de facto" olarak büyümüştür.

1995 yılında geçirdiği dördüncü genişleme ile üye sayısı 15'e çıkan Avrupa Birliği'nin genişleme anlamında önündeki yeni sınav, Demir Perde'nin kalkmasıyla Batı'ya yönelen Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinin Topluluğa entegrasyonu olmuştur. Avrupa Birliği 1989 yılında

Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinde piyasa ekonomisine geçiş ve demokratikleşme hareketleri nedeni ile harekete geçmiş ve aynı yıl bu hareketlere destek olma kararı alarak söz konusu ülkeler ile ortaklık anlaşmaları imzalamıştır (Başkut vd., 1997: 101). Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Romanya, Bulgaristan, Litvanya, Letonya, Estonya ve Slovenya ile imzalanan anlaşmalar Avrupa Anlaşmaları olarak adlandırılmıştır. Söz konusu ülkeler 90'lı yılların ortalarında Birliğe tam üyelik başvurularını tamamlamışlardır.

Avrupa Birliği'nin Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerini genişlemeye hazırlama politikası çerçevesinde, Avrupa Komisyonu 1997, yılında bir rapor yayınlamıştır. Gündem 2000 adlı söz konusu rapor AB'nin aday ülkeler ile ilişkilerini ne şekilde geliştireceği ve genişlemenin etkileri ile ilgili ayrıntılı bir analizi kapsamaktadır. Bu gelişmeyi takiben Aralık 1997 tarihli Lüksemburg Zirvesi'nde yeni genişleme politikasının temel amaçları belirlenmiştir (ARI Düşünce ve Toplumsal Gelişim Derneği, 2001: 38-39).

Avrupa Birliği 2003 yılı itibarıyla Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovenya, Estonya, Letonya, Litvanya, Slovakya, Güney Kıbrıs ve Malta ile tam üyelik müzakerelerini tamamlamıştır. Genişlemenin gerçekleşebilmesi için katılım anlaşmalarının AB ülkeleri tarafından onaylanmaları gerekmektedir. Söz konusu ülkelerin 2004 yılında Birliğe dahil olmaları ile AB, beşinci genişleme evresini tamamlayarak üye sayısını 25'e çıkaracaktır. Aday ülkelerden Romanya

ve Bulgaristan'ın 2007 yılından önce tam üye olmasının öngörülmediği süreçte, Türkiye katılım müzakerelerine başlayamayan tek aday ülke konumundadır.

Sonuç

Avrupa'nın geleceğini doğrudan etkileyecek olan ve AB'nin gündeminde en başta yer alan genişleme süreci tüm tarafların kazançlı çıkacağı bir süreçtir. Avrupa kıtasının bir bütün olarak barış ve istikrar içinde varolabilmesi için genişleme önemli bir süreç ve tarihi bir fırsat olarak görülmektedir. Daha mikro açıdan bakıldığı zaman da AB'nin genişlemesi üye ülkelere ve yeni katılacak üyelere sağlayacağı ekonomik istikrar ve müzakere sürecinin başından itibaren kazandırdığı siyasi istikrar bakımından ulaşılmaması gereken bir amaçtır.

Avrupa Birliği genişlemesi karmaşık ve zor bir süreçtir. Ancak genişleme aynı zamanda, istikrarı, barışı, demokrasiyi ve refahı sınırları genişlemiş bir AB'de ve daha da ötesinde sağlamlaştıracak büyük bir fırsattır.

Kaynakça

- ARAT, Tuğrul, (1997). "Genişleme Konusunda Belirsizlik Artıyor", Finansal Forum, 7 Temmuz 1997.
- ARI Düşünce ve Toplumsal Gelişim Derneği. Değişim ve Gelişim Sürecinde Avrupa Birliği ve Türkiye, Form Yayıncılık, 2001, İstanbul.

- “Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri Bugünü ve Yarını”, Güncel Avrupa, Sayı: 3-4, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayını, Mart-Mayıs 1997, Ankara.
- BAŞKUT, Yaman, vd. (1997). AB'nin Genişleme Sürecinde Merkez ve Doğu Avrupa ve Türkiye, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Ankara.
- DEDEOĞLU, Beril, (1996). Adım Adım Avrupa Birliği, Çınar Yayınları, İstanbul.
- GÜNUĞUR, Haluk, (1995). Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu Kuran Anlaşma (Roma Anlaşması), İktisadi Kalkınma Vakfı Yayını, İstanbul.
- İktisadi Kalkınma Vakfı. AB Mevzuatına Uyumun Ekonomik, Siyasi ve Sosyal Yaşama Etkileri, Haz: Dr. Michael Alexander Rupp, İKV Yayını, 2001, İstanbul.
- İktisadi Kalkınma Vakfı. AB Genişleme Süreci ve Türkiye, Haz: Erhan Erçin, İKV Yayını, 2002, İstanbul.
- KARLUK, Rıdvan, (1998). Avrupa Birliği ve Türkiye, 5. bs., Beta Yayınları, İstanbul.
- “Madrid Zirvesi Sonuçları”, İktisadi Kalkınma Vakfı Bülteni, 15-31 Aralık 1995, İstanbul.
- TEKELİ, İlhan, - İLKİN, Selim, (1993), Türkiye ve Avrupa Topluluğu Ulus Devletini Aşma Çabasındaki Avrupa'nın Türkiye'ye Yaklaşımı, 1. Kitap, Umut Yayıncılık, Ankara.

